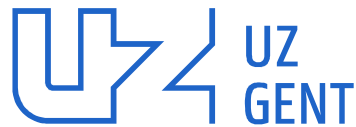

Prof. Dr. Frédéric Duprez
Dienst Radiotherapie – Oncologie

Radiotherapie voor carcinomen in het hoofd-en-halsgebied

Woensdag 9 oktober 2019

Probleemstelling

- ▶ 65-75% van alle patiënten met carcinomen van het hoofd-en-halsgebied worden bestraald
- ▶ Radiotherapie in het hoofd-halsgebied
  - complicaties bij 80% van de patienten

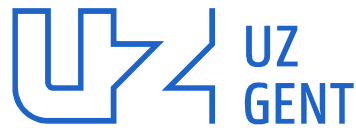
Inhoud

- ▶ Intentie bij radiotherapie voor hoofd-en-halscarcinomen
- ▶ Wat is het traject van uw patiënt?
- ▶ Wat is de prognose van uw patiënt?
- ▶ Nevenwerkingen in het hoofd-en-halsgebied
  - ▶ Welke?
  - ▶ Wat kan eraan gedaan worden?

Intenties van radiotherapie bij hoofd-en-halscarcinomen

- ▶ Curatie van primaire tumoren
  - Hoge dosis
  - Vaak samen met concomitante chemotherapie

- ▶ Adjuvante radio(chemo)therapie na heekunde
  - Ook (intermediair) hoge dosis

- ▶ Palliatieve radiotherapie
  - Lage dosis
  - Slechte prognose

Wat is het traject van uw patiënt?

**Medische achtergrond van het wat,
wanneer en hoe.**

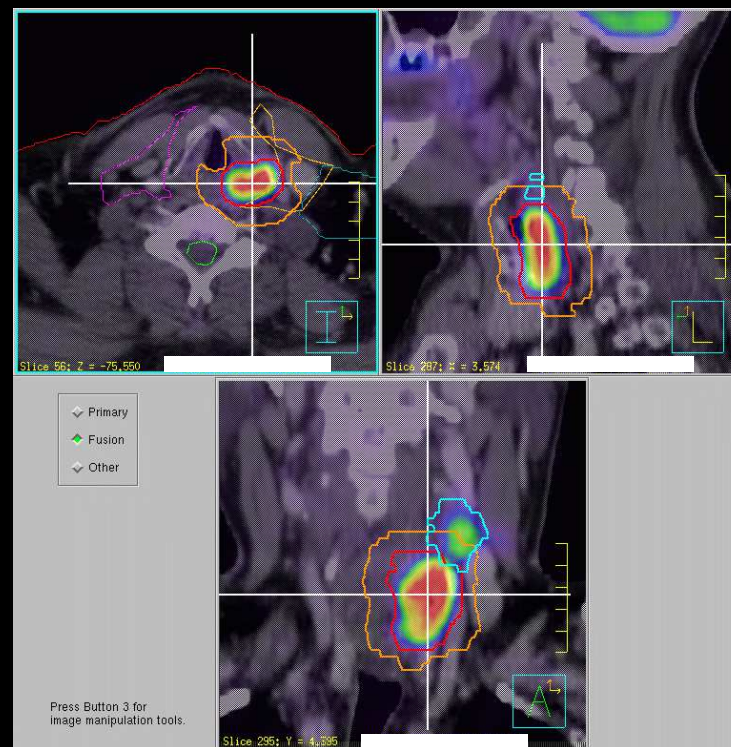
- ▶ Klacht (bvb. slikpijn, heesheid, ...)
  - Huisarts
  - NKO / HHK
  - Diagnostiek
  - MOC: aanwezigheid radiotherapeut-oncoloog: indicatiestelling radiotherapie als (één van de) behandelingsmodaliteit(en)
  - Consultatie: bevestiging (of wijziging) van de indicatiestelling adhv anamnese, K.O. en nazicht van alle gegevens
  - Opstellen van een voorbereidingsplan
  - Radiotherapie onder continuë medische controle van de radiotherapeut-oncoloog
  - Opvolging

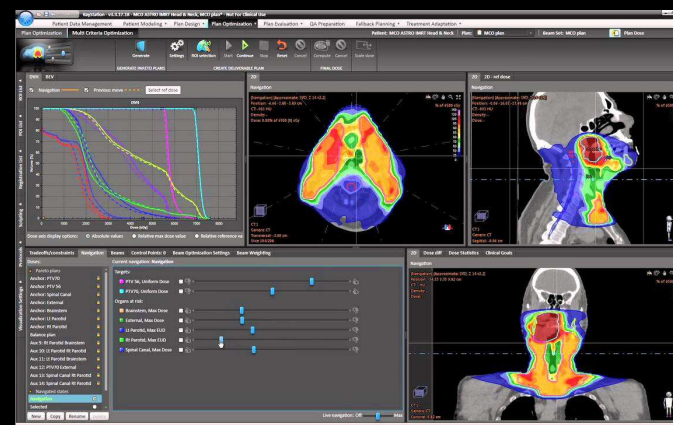
CONSULT

Simulatie

Beeldvorming in behandelingshouding

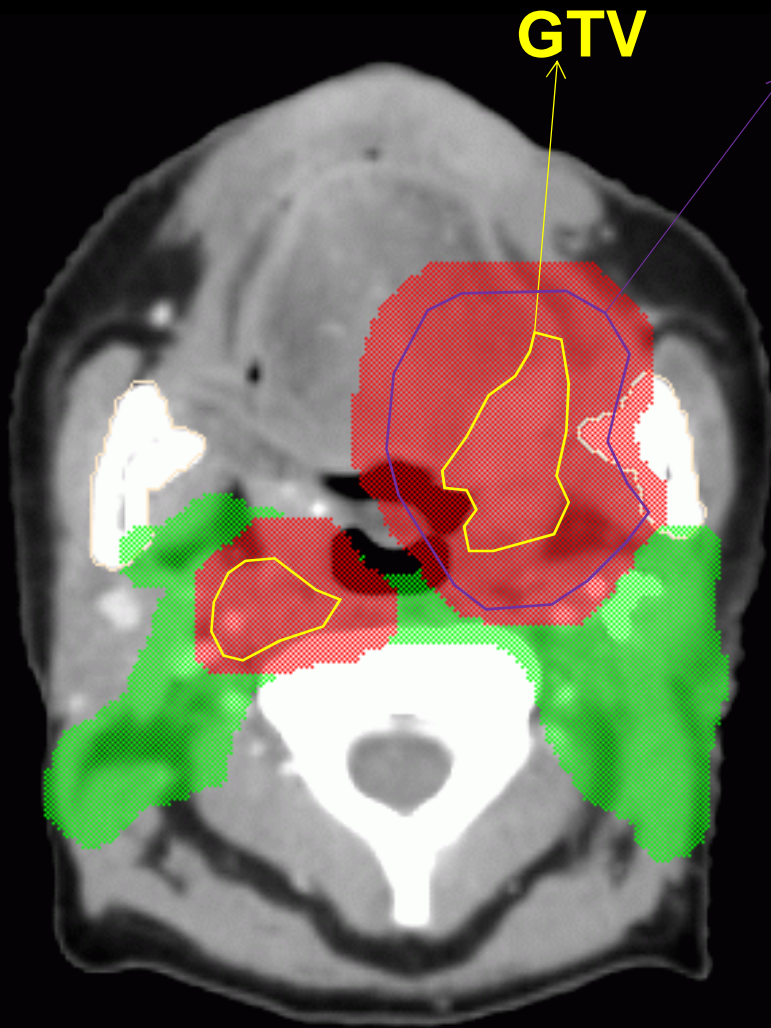
Computerplanning

Positionering op
LASER-lijnen op
LINAC

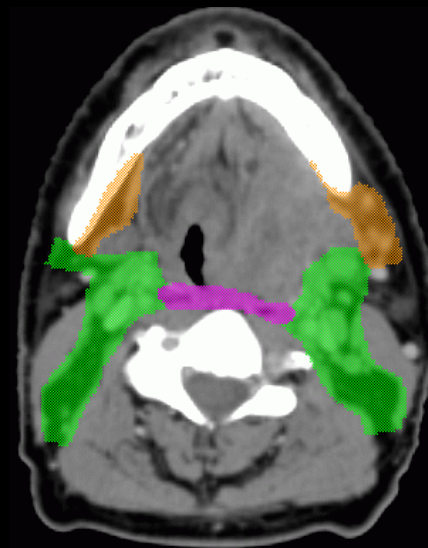
Doelvolumes radiotherapie hoofd-en-halstumoren

CTV

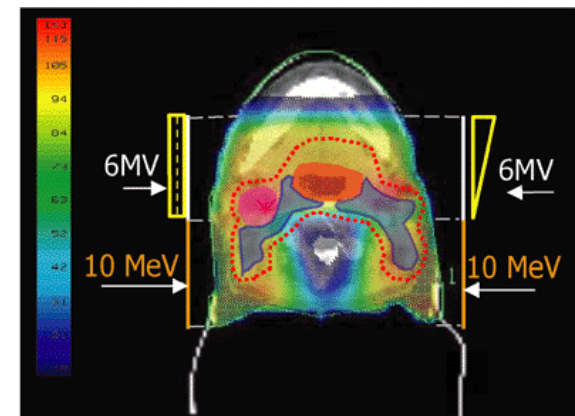
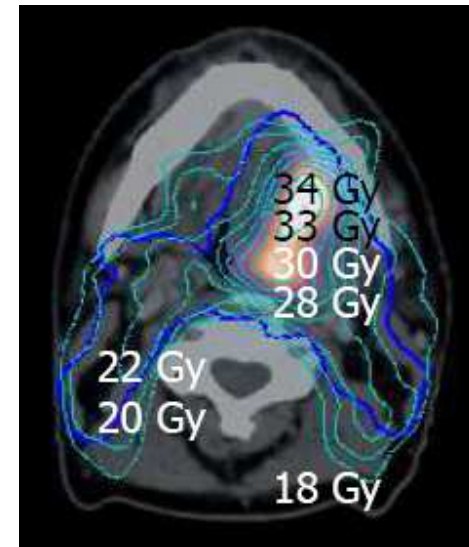
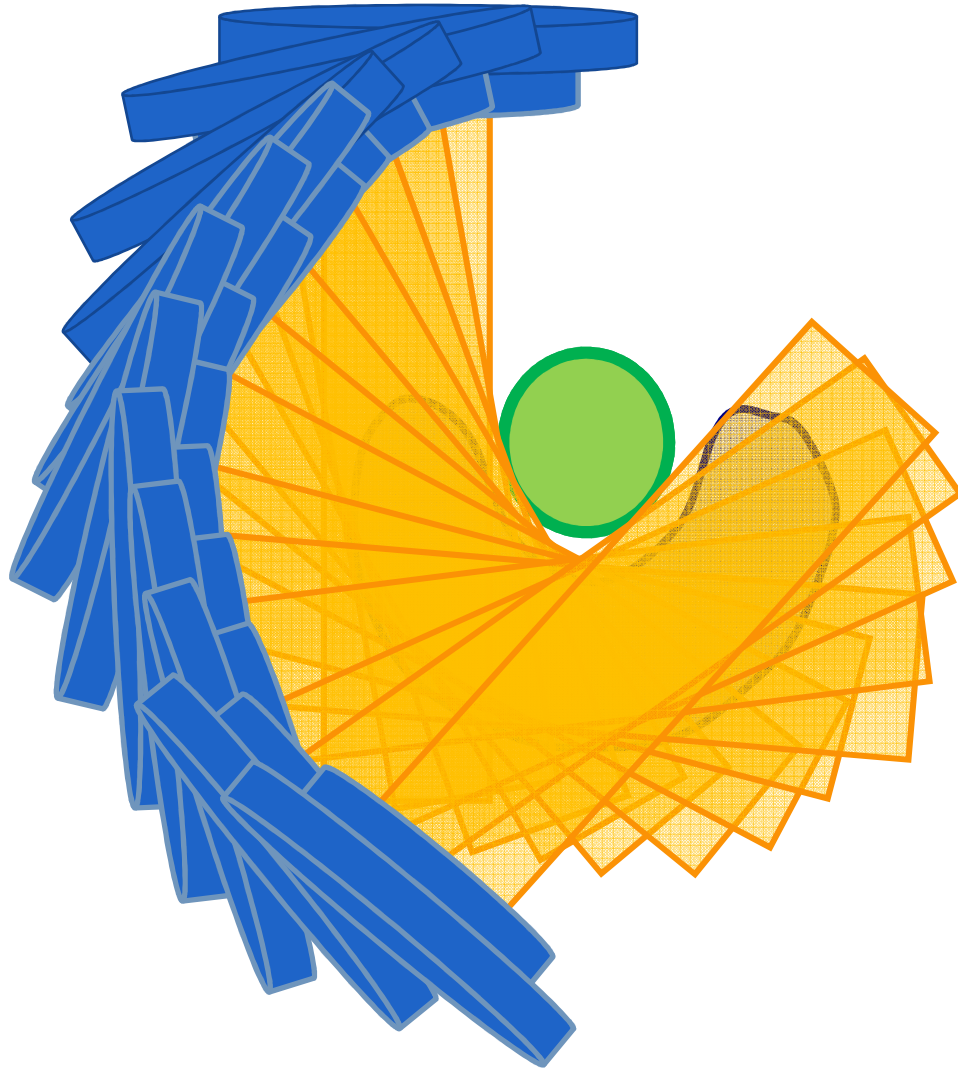
PTV curatief → hoge dosis

PTV electief → intermediaire dosis

Gy = J/kg

Nieuwe technieken = minder toxiciteit

@ pioniersrol Universiteit Gent

RayStation Doctor 6

Patient Data Management Patient Modeling Plan Evaluation

Plan Evaluation Biological Evaluation

1 HH oral cav 1 HH oral cav

2.16 Gy x 32 Fx = 69.12 Gy
 Median dose (D50%)
 PTV_69
 Prescription fulfilled

Final dose Cancel Dose inspector Auto scale to prescription Plan setup Export DVH curves Export line doses

Current
 Select dose for plan Plan dose: 1 HH oral cav (CT 1)

Plan dose: 1 HH oral cav (CT 1)
 Clinical: Collapsed Cone v3.4

69.12
65.66
60.00
56.00
53.20
50.00
40.00
30.00
10.00

DVH
 Dose Statistics Clinical Goals Biological Response Fractionation Schedule Line Dose

Plan dose: 1 HH oral cav...
 Volume %
 100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0

0 10 20 30 40 50 60 70 80
 Plan dose: 1 HH oral cav (CT 1) [Gy]

Dose axis display options: Absolute values Relative max dose value Relative reference value [Gy]:

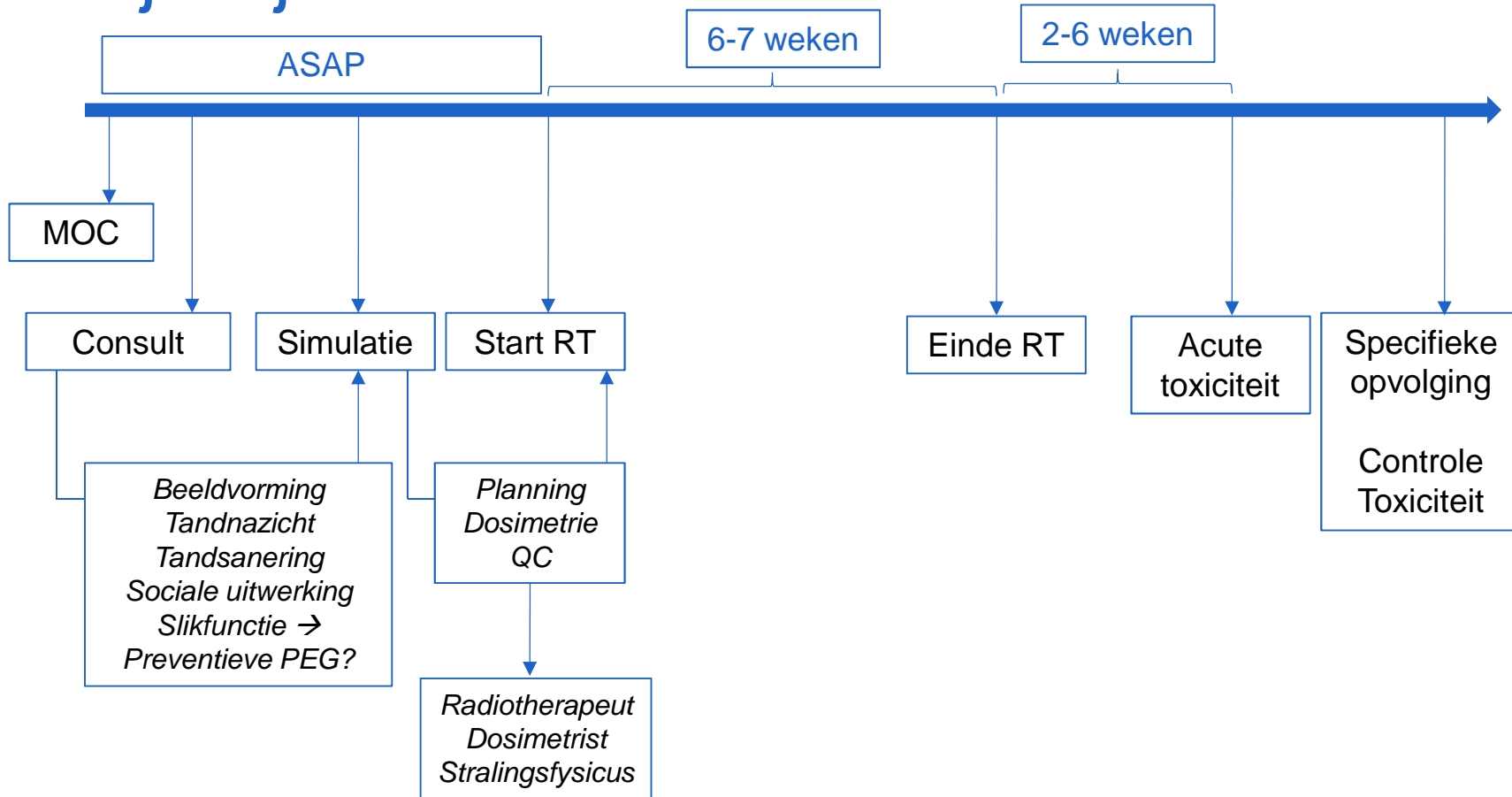
Beams (Current) Control Points (Current) BEV (Current)
 Dose Statistics Clinical Goals Biological Response Fractionation Schedule

Add physical... Add biological... Edit... Copy Delete Load template... Create template...

Priority	Dose	ROI/POI	Clinical goal	Value	Result	% outside gr
	Plan dose: 1 HH oral c...	brainstem_exp_3mm	At most 50.00 Gy dose at 50.00 % volume	5.96 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	brainstem_exp_3mm	At most 60.00 Gy dose at 5.00 % volume	36.29 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	GTV	At least 65.66 Gy dose at 95.00 % volume	68.34 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	GTV	At most 73.95 Gy dose at 0.00 % volume	70.74 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	GTV_N_IL_li	At least 65.66 Gy dose at 95.00 % volume	68.53 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	GTV_N_IL_li	At most 73.95 Gy dose at 0.00 % volume	72.01 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	GTV_N_RP_li	At least 65.66 Gy dose at 95.00 % volume	68.27 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	GTV_N_RP_li	At most 73.95 Gy dose at 0.00 % volume	72.48 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	Mandible	At most 70.00 Gy dose at 2.00 % volume	68.21 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	parotid_left	At most 27.00 Gy dose at 50.00 % volume	23.72 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	parotid_right	At most 25.00 Gy average dose	22.87 Gy	✓	0 %
	Plan dose: 1 HH oral c...	parotid_right	At most 25.00 Gy dose at 50.00 % volume	17.13 Gy	✓	0 %

11:48
27/09/2019

Tijdslijn

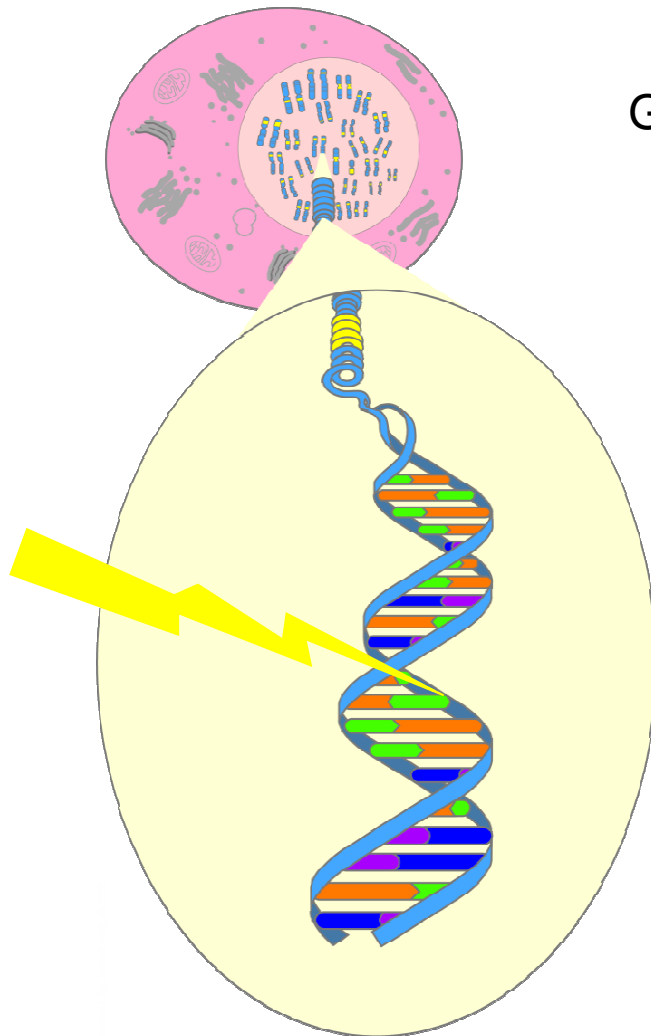
Tijdslijn tijdens de radiotherapie zelf

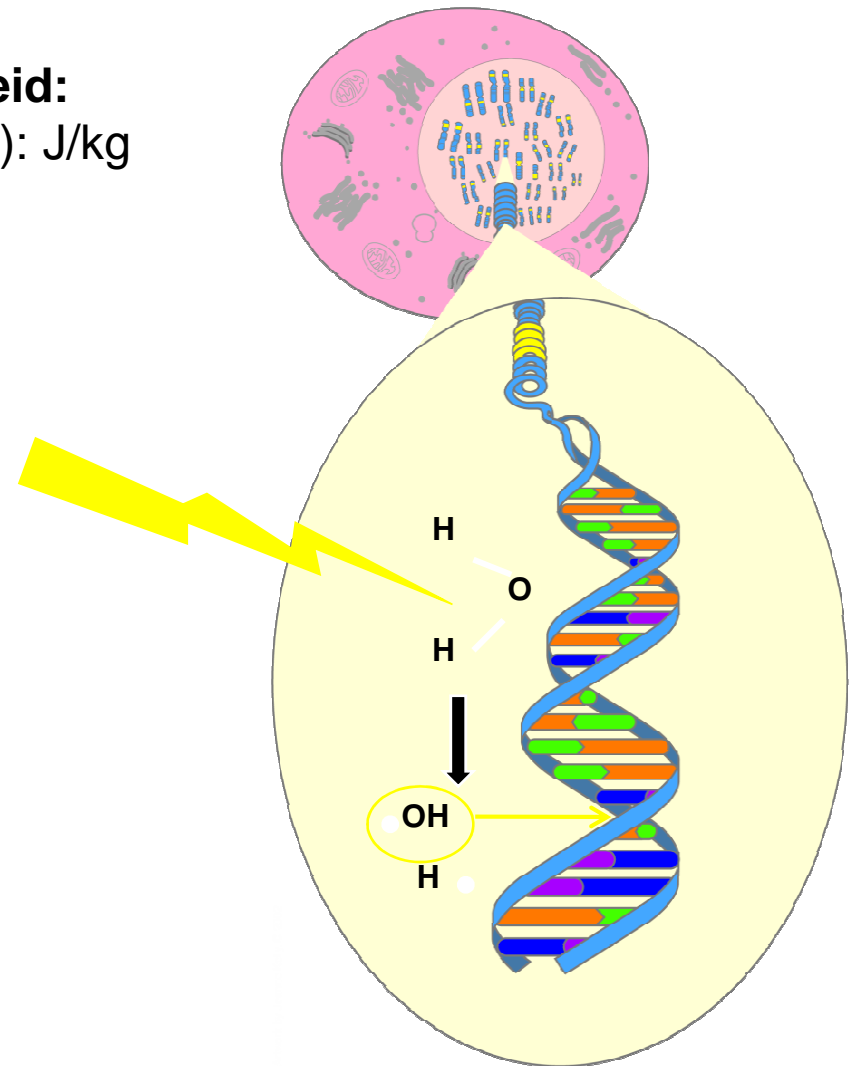
- ▶ Alle dagen zelfde therapie
- ▶ Eenmaal gestart zijn onderbrekingen te vermijden
- ▶ Standaard fractionaties:
  - 35 x 2 Gy indien met concomitante chemo bij primaire tumor
  - 30-33 x 2 Gy indien adjuvante radio(chemo)therapie
- “alternated” fractionatie bij primaire radiotherapie
  - Doel: totale behandelingsduur inkorten = betere locoregionale controle en overleving
  - Hyperfractioneren vs. accelereren
  - Delicaat evenwicht nevenwerkingen - effectiviteit

Eenheid:
Gray (Gy): J/kg

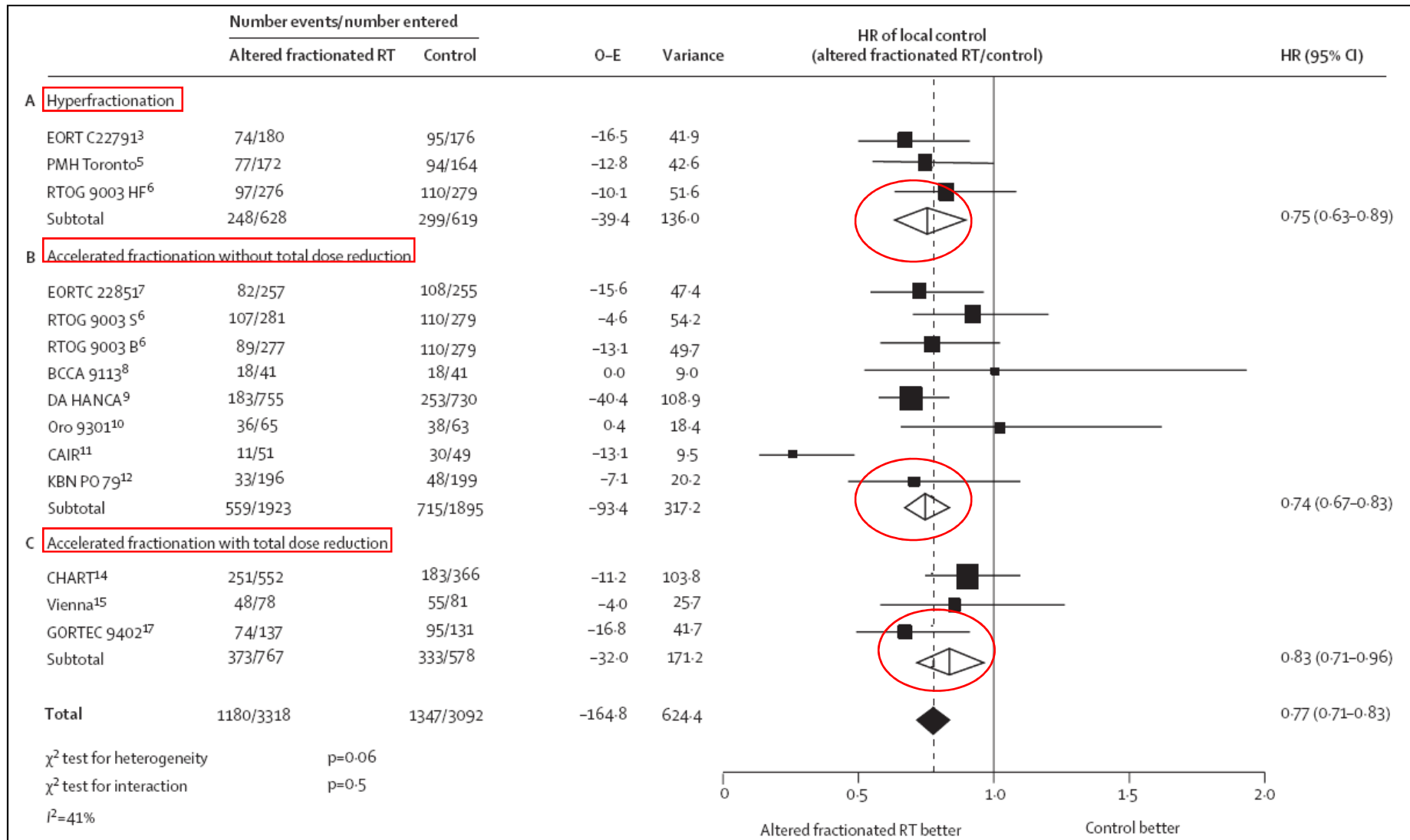

DIRECT EFFECT
Ionisatie – interactie met DNA

INDIRECT EFFECT
radicaalvorming: waterstofperoxide

Tijdsfactor is belangrijk

Tijdsfactor is belangrijk

- ▶ Hyperfractionatie
  - 2 fracties per dag met lagere fractiedosis
  - Recuperatie normale weefsels tussen fracties
  - Grootste overlevingsvoordeel
  - Onpraktisch voor patiënt, logistiek zeer zwaar

- ▶ Geaccelereerde fractionatie
  - Gelijke biologische dosis in kortere tijdsspanne
  - Bvb. 6 fracties per week (ipv 5)
    - 2 op vrijdag of ook op weekenddag
  - Bvb. hypofractionatie
    - Minder fracties, maar hogergedoseerd
    - @UZ Gent: 32 x 2,16 Gy ipv 35 x 2 Gy

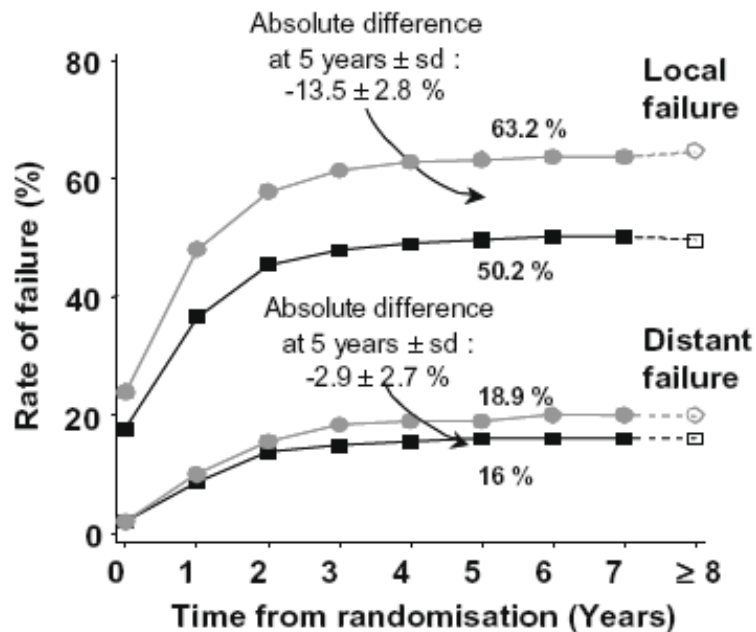

Wat is de prognose van uw patiënt?

- ▶ Lokaal beperkt
  - T1-2 N0 M0
  - Unimodale therapie: enkel heelkunde of radiotherapie
  - Afhankelijk van type 75-95% controle

- ▶ Lokaal gevorderd.
  - T3-4 en/of N+ M0
  - Multimodale therapie standaard: combinatie met heelkunde/chemo
  - Afhankelijk van type 35-85% controle

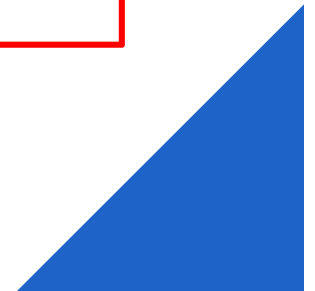
Problemen na radiotherapie voor hoofd- en-halstumoren

Nevenwerkingen: algemeen

Graad	Klachten	Interventie
0	-	-
1	Licht	-
2	Matig	Medicatie
3	Ernstig, onhoudbaar met enkel medicatie	Hospitalisatie/andere interventie
4	Levensbedreigend	Hospitalisatie met maximale zorg
5	Toxiciteitsdood	

**Dosislimiterend = minder
ziektecontrole**

Nevenwerkingen

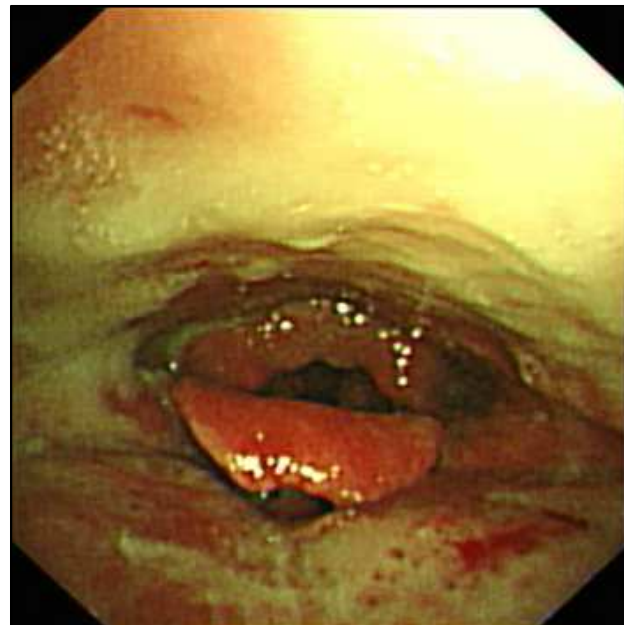
ACUUT

SUBACUUT

LAAT

Dysfagie
Mucositis
Dermatitis
Vermoeidheid

Functieverlies omdat stamcellen
niet snel genoeg een defect
kunnen herstellen

Nevenwerkingen

ACUUT

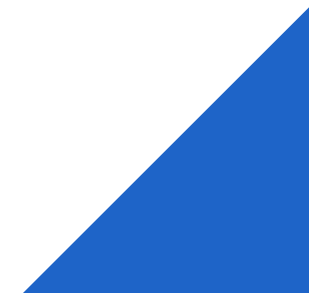
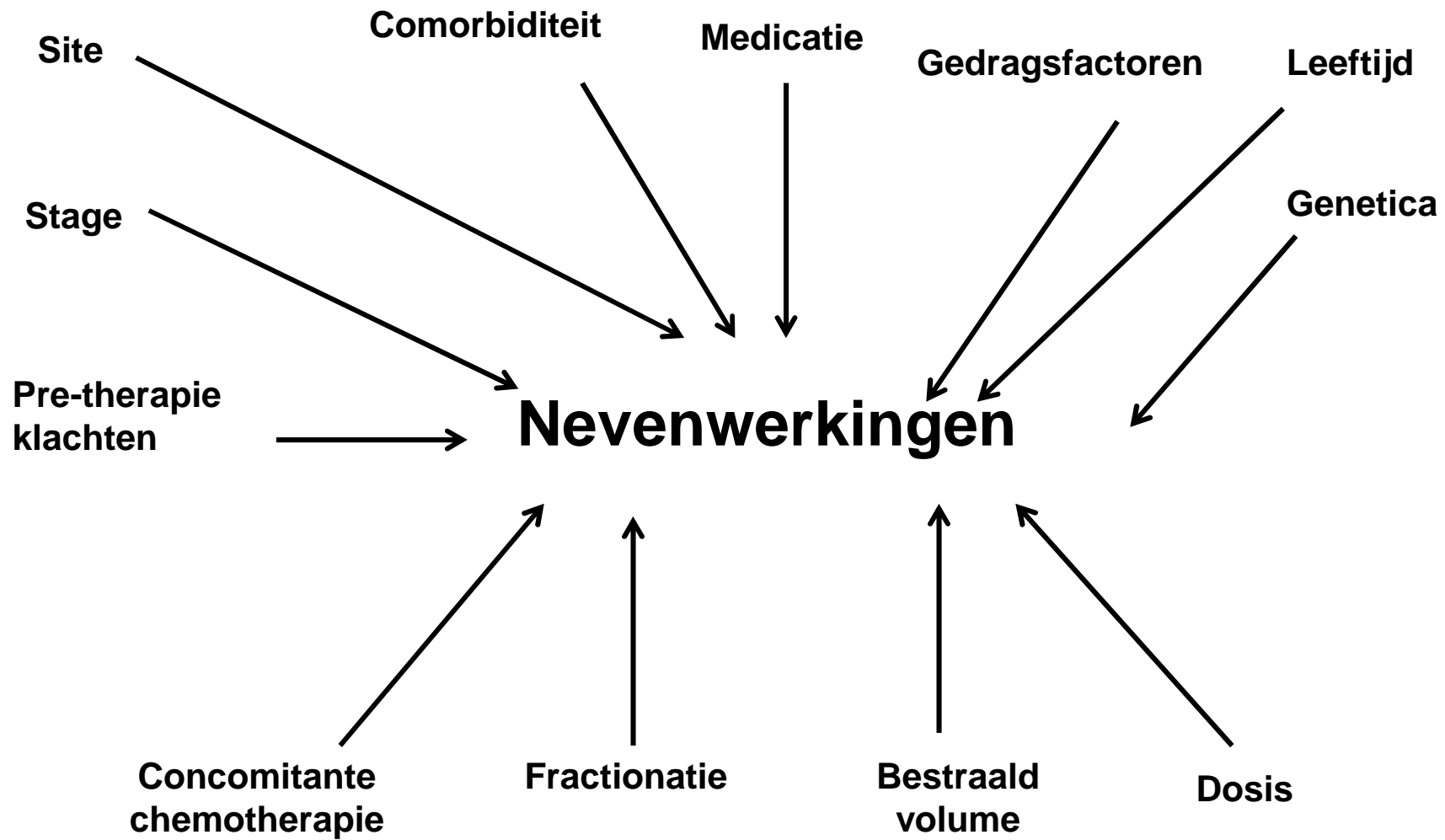
SUBACUUT

LAAT

Fibrose
Xerostomie
Tandbederf
Smaakstoornissen
Mucosale defecten
Osteonecrose van de mandibula
Dysfagie

Slechte genezing
door een veelheid
van moleculaire en
biochemische
processen

Huidproblemen

Acute dermatitis

- ▶ Erytheem = roodheid van de huid
- ▶ Droge huid
- ▶ Hyerpigmentatie = bruine verkleuring
- ▶ Vochtige desquamatie, vooral in plooien en waar de dosis tot dicht tegen de huid wordt gelegd (bvb. Na laryngectomie of klier in hals tegenaan de huid)
- ▶ Huidnecrose

Late dermatitis

- ▶ Gerelateerd aan fibrose
- ▶ Atrofie
- ▶ Oedeem
- ▶ Fibrose
- ▶ Pigmentverandering
- ▶ Telangiectasieën = zichtbare bloedvaatjes
- ▶ Dermale necrose door ischemie: heel zeldzaam

Preventie dermatitis

- ▶ Hydratatie van de huid: bvb. Nivea, Bepanthol, ureum 5% in cold cream
- ▶ Vermijd zepen
- ▶ Hou de plooien droog; dep droog bij afdrogen na wassen
- ▶ Katoenen kledij, vermijd schurende T-shirtranden

Curatie dermatitis

- ▶ Bij nattend erytheem:
  - ▶ Spoel met NaCl 0,9% of onder zachte lauwe douche
  - ▶ Omgeving errond: blijvend goed hydrateren
  - ▶ Eventueel hydrocortisonecreme bij forse pruritus
  - ▶ Cave wondinfectie: kweek indien nodig
  - ▶ Voorzichtig verwijderen van korsten door bevochtiging
  - ▶ Bij exsuderende letsels: bvb. Flaminal Hydro
  - ▶ Op open desquamatie: silicone- of vetverbanden (bvb. Jelonet, Cuticell) en afdekken met steriel verband
  - ▶ Let op met kleefpleisters → abrasieletsels
Gebruik eventueel netjes om niets op de huid te moeten kleven.
- ▶ Multidisciplinaire benadering
- ▶ Contacteer ons indien nodig/gewenst

Preventie en verzorging

- ▶ Hydratatie van de huid: bvb. Nivea, Bepanthol, ureum 5% in cold cream
- ▶ Bij nattende wonden:
- ▶ Multidisciplinair
  - ▶ Radiotherapeut
  - ▶ Oncoloog
  - ▶ NKO
  - ▶ Verpleegkundig specialisten
  - ▶ Thuisverpleegkundige
  - ▶ Huisarts
  - ▶ Dermatoloog
  - ▶ ...

Acute dysfagie en mucositis

Acute dysfagie en mucositis

Symptomen en problemen

- ▶ Dysfagie tijdens en kort na radiotherapie
- ▶ Kan 100% recupereren
- ▶ Acute dysfagie tijdens radiotherapie =
  - 1) dysfagie door de tumor
  - 2) odynofagie door mucositis

- ▶ Pijn → odynofagie, slaapstoornissen, spraakproblemen
- ▶ Gewichtsverlies
- ▶ Dehydratie → IV vocht, TPN, GSS, NGS, ...
  - hospitalisatie (kost + nosocomiaal infectiegevaar)
  - tot 70% met graad 3-4 orale mucositis krijgt SV
- ▶ Visceuze sputa: moeilijk op te hoesten, nausea, dysfagie...

Acute dysfagie gaat samen met mucositis

- ▶ Behandelingsgebonden factoren
  - ▶ Fractiedosis
  - ▶ Grootte RT-veld
  - ▶ Met of zonder chemotherapie
    - RT: 20-30% grade ≥ 3 mucositis
    - RCT: 40-90% grade ≥ 3 mucositis

- ▶ Niet-behandelingsgebonden factoren
  - ▶ Comorbiditeit; bejaarden, voedingstoestand, DM, ...
  - ▶ Omgevingsfactoren: roken, microflora
  - ▶ Genetisch: SNP, vrouwen

Preventie van mucositis door mondspoelingen?

- Acyclovir
- Allopurinol mouthrinse
- Amifostine
- Antibiotic pastille or paste
- Benzydamine
- Beta carotene
- Calcium phosphate
- Camomile
- Chinese medicine
- ~~Chlorhexidine~~
- Etoposide
- Filgrastim
- **Fluconazole**
- Folinic acid
- Glucose polymeren
- Glutamine
- ~~GM-CSF~~
- Histamine gel
- Honing
- Hydrolytic enzymes
- Ice chips
- Iseganan
- ~~Keratinocyt-GF: palifermin; Kerpivance~~
- **Ketoconazole**
- Low Level LASER-therapie
- Misonidazole
- Misoprostol
- **Mouth washes**
- Oprelvekin (neumega rhIL-1)
- Pilocarpine
- Pentoxifylline
- Polymyxin – Tobramycin – amfotericine - mix
- Povidone
- Prednisone
- Propantheline anticholinergic
- Prostaglandin inhibitor
- Sucralfate
- Systemic antibiotic
- Tetracaine
- Thymidin
- Clarithromycin
- Traumeel (homeopathie)
- Valacyclovir
- Wobe-mugos enzyme preparaat
- Zinc sulphate
- Kauwgum
- Itraconazole
- Thymostimulin
- Dexpanthenol
- .....

Geen
evidentie

Preventie en curatie van mucositis

Basis: goede mondhygiene

- ▶ Minder lang en minder ernstig
- ▶ Belangrijk: **standaard protocol** met focus op:
  - Patiënt educatie
  - Haalbaarheid
- ▶ Frequent spoelen / mondbevochtiging

- ▶ NIET roken!
- ▶ Matig met ethyl

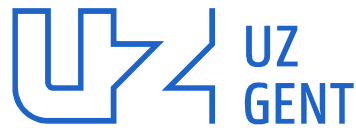
Preventie en behandeling van acute dysfagie

- ▶ Aangepaste voeding
  - Weinig kruiden, goed bevochtigen
  - Cave (silentieuze) aspiratie
- ▶ Calorierijke voeding (cave cariogene voeding)
- ▶ Bijvoeding
  - Vb. Meritene Resource
  - Vb. Fortimel
- ▶ Veel kleine maaltijden
- ▶ Eet alles wat je wil
- ▶ Wees er op voorbereid dat je veel zal weggooien, maar zorg voor groot aanbod in huis
- ▶ PEG of NGS
- ▶ Cave dehydratie

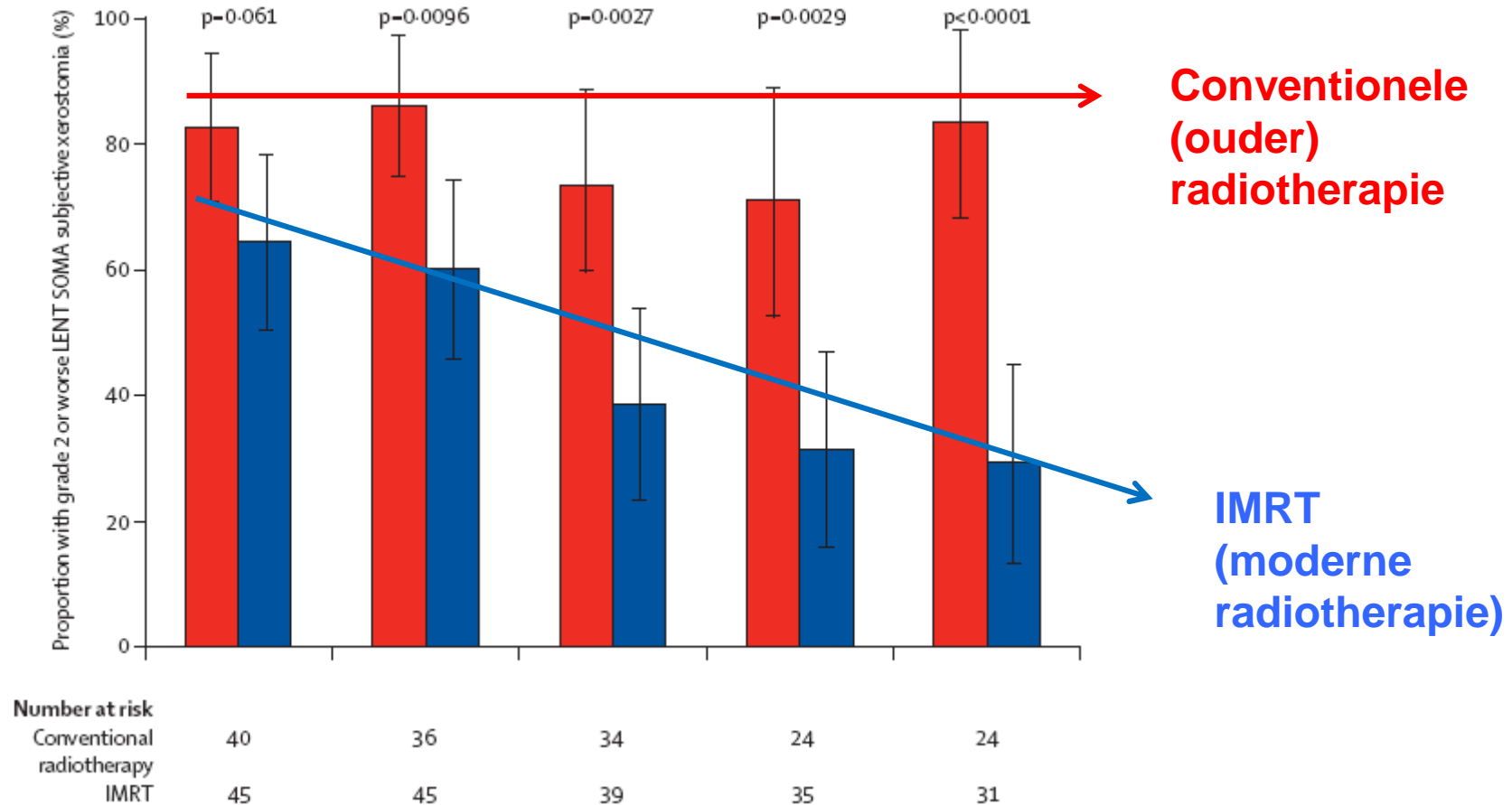

Xerostomie = droogte in mond en keel

IMRT vs. conventionele radiotherapie

PARSPORT-studie

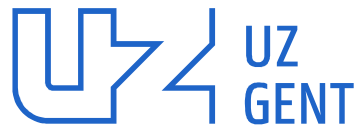
Xerostomie: preventie en verzorging

- ▶ Water
  - ▶ Speekselsubstituten
  - ▶ Voeding aanpassen
  - ▶ Keuze tandpasta → zonder munt
  - ▶ Geen chlorhexidinespoelingen (tenzij bij infectie)
  - ▶ Luchtbevochtiging in huis in de winter
-
- ▶ Cave cariës!

Andere late nevenwerkingen

▶ Trismus

- ▶ Al voorafbestaand door tumor (vb. ingroei in pterygoidspieren)
- ▶ Door post-radiotherapiefibrose in spieren bvb. TMG
- ▶ Geleidelijk proces dat enkel erger wordt met de jaren.

▶ Osteoradionecrose

- ▶ Vooral thv mandibula en bij rokers
- ▶ Terminale bevoëing mandibula
- ▶ Vooral bij zeer hoge dosis mandibula (oude technieken of orale caviteit)
- ▶ Risico vooral bij extracties > 1 jaar na radiotherapie
  - Preventieve tandextracties van (pre)terminale elementen
  - Geen verhoogd risico bij extractie in periode 3-9 maand post-RT
- ▶ Preventie:
  - Rookstop
  - AB-profylaxie bij extracties
  - Lokale desinfectie bij extracties +++
  - Stevige fluoridering (bvb. Elmex Medical Gel dagelijks)
- ▶ Behandeling
  - Indien ernstig: resectie avitaal bot door MKA

CONCLUSIES

- ▶ Radiotherapie blijft een hoeksteen in de behandeling van patiënten met hoofd-en-halskanker.
- ▶ Primair, adjuvant en palliatief.
- ▶ Radiotherapie blijft ondanks moderne technieken een therapie met complicaties
- ▶ Ondersteunende therapieën zijn van belang
- ▶ Multidisciplinaire benadering

PROF. DR. FRÉDÉRIC DUPREZ

Kliniekhofd

Dienst Radiotherapie - Oncologie

Universitair Ziekenhuis Gent

C. Heymanslaan 10 | B 9000 Gent

T +32 (0)9 332 21 11

E info@uzgent.be

www.uzgent.be

Volg ons op

